

cerkvi–do–kliru–chernectva–ta–miryan–z–nagodi–1030–littya–xreshhennya–kijivskoj–rusi/ (28.07.2018). – Назва з екрану.

3. 'Предстоятель Української Православної Церкви очолив урочистий молебен до 1030-річчя Хрещення Русі на Володимирській гірці', *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. [online] Доступно: <http://news.church.ua/2018/07/27/predstoyatel-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-ocholiv-urochistij-moleben-do-1030-richchya-xreshhennya-rusi-na-volodimirskij-girci/> (27.07.2018). – Назва з екрану.

4. 'Конституція України від 28 червня 1996 р. ст.11', *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (28.06.1996). – Назва з екрану.

5. 'УПЦ МП заявляє, що їхнім парафіянам перешкоджають приїхати до столиці', *Вголос*. [online] Доступно: http://vgolos.com.ua/news/moskovskyy-patriarhat-zayavlyae-shcho-ihnim-parafijanam-pereshkodzhayut-priyhaty-do-stolytsi_325801.html (22.07.2018). – Назва з екрану.

6. 'Власти мешають прихожанам приїхати на Крестний ход – УПЦ МП', *Вести*. [online] Доступно: <https://vesti-ukr.com/strana/296708-vlasti-meshajut-prikhozhanam-priekhat-na-krestnyj-khod-upts-mp> (25.07.2018). – Назва з екрану.

7. 'У Запоріжжі представники ОБСЄ зафіксували факти перешкодження вірянам УПЦ в участі у Всеукраїнському Хресному ході', *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. [online] Доступно: <http://news.church.ua/2018/08/02/u-zaporizhzhii-predstavniki-obse-zafixovali-fakti-pereshkodzhannya-viryanam-upc-v-uchasti-u-vseukrajinskomu-xresnomu-xodi/> (02.08.2018). – Назва з екрану.

8. 'Конституція України від 28 червня 1996 р. ст.24', *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (28.06.1996). – Назва з екрану.

9. 'Конституція України від 28 червня 1996 р. ст.35', *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. [online] Доступно: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (28.06.1996). – Назва з екрану.

References

1. Shmurygin, O. 'Svjatijshij Patriarh Filaret vjav uchast' v derzhavnyh zahadah z nagody 1030-littja Hreshhennja Rusy-Ukrai'ny (transljacija ta fotoreportazh) (His Holiness Patriarch Filaret took part in state events on the occasion of the 1030th anniversary of the Baptism of Rus-Ukraine (broadcast and photo report)', *Informacijne upravlinnja UPC Kyi vs'kogo Patriarhatu*. [online] Dostupno: <https://www.cerkva.info/posts/sviatishy-patriarkh-filaret-vziav-uchast-v-derzhavnykh-zakhodakh-z-nahody-1030-littja-khreshchennia-rusy-ukrainy> (28.07.2018). – Nazva z ekranu.

2. 'Zvernennja jepyskopatu Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy do kliru, chernectva ta myrjan z nagody 1030-littja Hreshhennja Kyi'vs'koi' Rusi (Appeal of the Episcopate of the Ukrainian Orthodox Church to the clergy, monasticism and laity on the occasion of the 1030th anniversary of the baptism of Kievan Rus)', *Ukrai'ns'ka Pravoslavna Cerkva. Synodal'nyj informacijno-prosvitnyj viddil UPC*. [online] Dostupno: <http://news.church.ua/2018/07/28/zvernennja-jepyskopatu-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-do-kliru-chernectva-ta-miryan-z-nagodi-1030-littya-xreshhennya-kijivskoj-rusi/> (28.07.2018). – Nazva z ekranu.

3. 'Predstoyatel' Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy ocholyv urochystyj moleben' do 1030-richchja Hreshhennja Rusi na Volodymyr's'kij girci (Primate of the Ukrainian Orthodox Church headed the solemn prayer service to the 1030th anniversary of the Baptism of Rus on Vladimir's Hill)', *Ukrai'ns'ka Pravoslavna Cerkva. Synodal'nyj informacijno-prosvitnyj viddil UPC*. [online] Dostupno: <http://news.church.ua/2018/07/27/predstoyatel-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-ocholyv-urochystyj-moleben-do-1030-richchya-xreshhennya-rusi-na-volodimirskij-girci/> (27.07.2018). – Nazva z ekranu.

4. 'Konstytucija Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 r. st.11 (The Constitution of Ukraine of June 28, 1996, p.11)', *Oficijnyj veb-portal Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. [online] Dostupno: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (28.06.1996). – Nazva z ekranu.

5. 'UPC MP zavjavljaє, shho i'hnim parafijanam pereshkodzhajut pry'haty do stolyci (UOC-MP claims that their parishioners are

prevented from coming to the capital)', *Vgolos*. [online] Dostupno: http://vgolos.com.ua/news/moskovskyy-patriarhat-zayavlyae-shcho-ihnim-parafijanam-pereshkodzhayut-priyhaty-do-stolytsi_325801.html (22.07.2018). – Nazva z ekranu.

6. 'Vlasti meshajut prihozhanam priekhat na Krestnyj hod – UPC MP (Authorities prevent parishioners from coming to the Cross procession – UOC-MP)', *Vesti*. [online] Dostupno: <https://vesti-ukr.com/strana/296708-vlasti-meshajut-prikhozhanam-priekhat-na-krestnyj-khod-upts-mp> (25.07.2018). – Nazva z ekranu.

7. 'U Zaporizhzhii predstavnyky OBSJe zafixovali fakty pereshkodzhannja virjanam UPC v uchasti u Vseukrai'ns'komu Hresnomu hodi (In Zaporozhye, OSCE representatives recorded facts of obstruction of the UOC faithful in participation in the All-Ukrainian Baptist)', *Ukrai'ns'ka Pravoslavna Cerkva. Synodal'nyj informacijno-prosvitnyj viddil UPC*. [online] Dostupno: <http://news.church.ua/2018/08/02/u-zaporizhzhii-predstavnyki-obse-zafixovali-fakti-pereshkodzhannya-viryanam-upc-v-uchasti-u-vseukrajinskomu-xresnomu-xodi/> (02.08.2018). – Nazva z ekranu.

8. 'Konstytucija Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 r. st.24 (Constitution of Ukraine of June 28, 1996 p.24)', *Oficijnyj veb-portal Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. [online] Dostupno: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (28.06.1996). – Nazva z ekranu.

9. 'Konstytucija Ukrai'ny vid 28 chervnja 1996 r. st.35 (The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 p.35)', *Oficijnyj veb-portal Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*. [online] Dostupno: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page> (28.06.1996). – Nazva z ekranu.

Vonsovych O. S., PhD in Political Science, associate professor of international relations department of Private Joint Stock Company «Higher educational institution «University of Central Europe» (Ukraine, Kyiv), sefinrof@ipnet.ua

Celebration of the 1030th anniversary of the Baptism of Kyivan Rus: political aspects

The purpose of this article is to study the political aspects of the celebration of the 1030th anniversary of the Baptism of Kievan Rus. During writing, the author used the following methods: analysis, synthesis, comparison, induction, deduction. The main obtained conclusions are as follows: the celebration of the 1030th anniversary of the Baptism of Kievan Rus was held at a high level: the main feature of the feast was the unification of the faithful of the Ukrainian and Moscow Patriarchates with a single prayer for Ukraine, for peace and tranquility, for God's blessing; attempts on the part of the incumbent authorities to split the Orthodox Church and make it their institution bear only a negative load and are appropriately reflected on the spiritual life of society; The Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate itself, autonomously from the state, must resolve issues of autocephaly and conduct open direct negotiations with the Moscow Patriarchate at the highest level, that is, at the level of the patriarchs; the state should only facilitate this process, but only after final agreements have been reached at the church level.

Keywords: Baptism of Kievan Rus, Ukrainian Orthodox Church, religion, power, political interference.

* * *

УДК 94(429):24

Гай–Нижник П. П.,

доктор історичних наук, завідуючий відділу історичних студій, Науково-дослідний інститут українознавства МОН України (Україна, Київ), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

УКРАЇНСЬКО–РОСІЙСЬКІ МІЖДЕРЖАВНІ ВЗАЄМИНИ 2013–2014 РОКІВ ПІД ЧАС ДРУГОГО ЕТАПУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ЯНУКОВИЧА

Вісвітлюються українсько-російські міждержавні та дипломатичні взаємини у 2013–2014 рр. під час другого етапу президентства в Україні В. Януковича. Аналізуються політико-дипломатичні зусилля президента, прем'єр-міністра та МЗС у міждержавних стосунках України з Російською Федерацією у сферах геополітики, енергетики, економіки та воєнного співробітництва.

Ключові слова: дипломатія, українсько-російські взаємини, Янукович, Путін.

Протягом 2010–2012 рр. Російська Федерація цілеспрямовано й наполегливо втілювала у дійсність свій геостратегічний план щодо остаточної інкорпорації України у власну воєнно–політичну, енергетичну, фінансово–економічну та гуманітарну орбіту шляхом ведення проти неї та її мафіозно–корумпованої політико–господарчої верхівки фактично безупинної, широкомасштабної та багатовекторної комбінованої війни практично в усіх сферах міжнародного, обопільного та внутрішнього українського життя¹.

У цій гібридизованій війні застосовувалися різноманітні методи, засоби та форми поглинання, починаючи з прихованого і неприхованого шантажу як особистого, так і глобального характеру, торговельних, митних та енергетичних війн й закінчуючи всебічним втіленням широкої агентурної мережі у всі сфери державно–політичного організму України, тотальним застосуванням «м'якої» сили й навіть погроз через брязкання зброєю тощо².

Зрештою, цілеспрямований всебічний тиск і шантаж Києва з боку Москви починав впливати на пом'якшення позиції режиму В. Януковича. Вже наприкінці січня 2013 р. у Москві відбулися переговори між віце–прем'єр–міністром України Ю. Бойком та головою «Газпрому» О. Міллером, на яких Україна розраховувала домогтися згоди РФ на вільний транзит туркменського газу, проте після підписання угоди України з «Royal Dutch Shell» про видобування сланцевого газу 26 січня 2013 р., «Газпром» зажадав від України 7 млрд. дол. США за недобір у 2012 р. газу за контрактом Ю. Тимошенко[8]. Наслідки не забарилися: 4 лютого 2013 р. під час переговорів у Києві прем'єр–міністра М. Азарова зі спеціальним уповноваженим президента США з питань енергетичної безпеки К. Паскуалем українська сторона повідомила про намір створити газовий консорціум з «Газпромом». Газові проблеми та можливість участі України у Митному союзі обговорювалися й на початку березня та у травні 2013 р. (у Москві та Сочі) під час перемовин президентів В. Путіна та В. Януковича, на яких Україна почала виторговувати для себе кращі умови для вступу до Митного союзу. При цьому Москва винайшла ще один «стимул» до більшої змовності Києва, коли в липні російський уряд вирішив не продовжувати квоти на безмитне постачання труб українського виробництва [9], а «Роспотребнадзор» заборонив імпорту цукерок фірми «Рошен», що належала олігарху і нещодавньому (у 2012 р.) міністрові розвитку економіки і торгівлі в уряді М. Азарова П. Порошенку. У серпні робоча група з урегулювання українсько–російських торговельних відносин під головуванням віце–прем'єр–міністра України Ю. Бойка підготувала свої пропозиції щодо розв'язаної Росією блокади українських експортерів. Крім того, Україна марно намагалася скасувати звільнення вантажів російського Чорноморського флоту від сплати митних зборів [10] тощо.

14 серпня Федеральна митна служба РФ внесла усіх без винятку українських експортерів до списку

ризикованих. По суті йшлося про повномасштабну зупинку українського експорту на невизначений термін. Вочевидь, таке рішення стало несподіванкою для українських урядовців і президента, позаяк В. Янукович змушений був терміново телефонувати у Кремль до В. Путіна³. Проте відомо, що ще в липні, коли у низки українських виробників розпочалися проблеми на російській митниці, голова Федерації роботодавців України Д. Фірташ подав В. Януковичу доповідну, у якій були навіть виїмки з документів Федеральної митної служби РФ, що містили список 49 «ризикованих» українських підприємств [30]. Фактично ж президент В. Янукович проігнорував попередження про початок «митної війни і блокади» Росії проти України. Своєю чергою прем'єр–міністр М. Азаров навіть наступного дня після введення блокади Росією заявив, що вітчизняні ЗМІ перебільшують проблеми у взаєминах з Росією, додавши, що в Україні немає іншої альтернативи як розвивати стосунки і з ЄС, і з Митним союзом. Насправді керівництво Російської Федерації вважало інакше. Москва перейшла у рішучий наступ з чітко визначеною метою – недопущення підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та примушення її інтегруватися у Митний союз.

Додаткових неприємностей українській економіці завдавала ще й світова економічна криза, яка визначала зміст та розвиток багатьох міжнародних подій 2013 року. На цьому тлі 12 вересня 2013 р. Європейський парламент ухвалив резолюцію [11], яка засудила Росію за тиск на країни–учасниці «Східного партнерства», котрі бажають розвивати асоціаційні відносини з ЄС⁴.

Проте слід знову ж таки згадати й про справжню кінцеву мету далекосяжних, багатовекторних і різносекторних гібридних (дипломатичних, торговельних, митних, газово–енергетичних та ін.) війн Росії проти України.

³ За деякими оцінками, за сім місяців 2013 р. український експорт знизився на 12%, у Росію – більш як на 20%. За підрахунками Федерації роботодавців України, експорт українських товарів до РФ у другому півріччі 2013 р. прогнозувався на рівні 8,5 млрд. дол. США, тож втрати України від «митної війни і блокади» з боку Росії тільки в другому півріччі 2013 р. могли сягнути, залежно від розвитку подій, 2–2,5 млрд. дол. США.

⁴ 18 вересня 2013 р. уряд України офіційно схвалив угоду про асоціацію з ЄС. Після цього заступник міністра закордонних справ Великобританії Д. Ліддінгтон запевнив, що Британія ратифікує Угоду про створення торговельної асоціації ЄС з Україною. Наприкінці вересня у Нью–Йорку відбулися переговори президента України В. Януковича з президентом Польщі Б. Коморовським, а також з президентом Словаччини І. Гашпаровичем, на яких обговорювалися питання євроінтеграції України. Тоді ж В. Янукович мав зустріч з генсеком НАТО А. Фог–Расмусеном (йшлося про військову реформу в Україні та підготовку до саміту Україна–НАТО у 2014 р.). Протягом жовтня В. Янукович мав перемовини з приводу євроінтеграції з європейським комісаром з питань торгівлі К. де Гухтом, з президентом Польщі Б. Коморовським, президентом Італії Дж. Наполітано та президентом ФРН Й. Гауком. У листопаді за підсумками переговорів голови ВР В. Рибака з делегацією Парламентської асамблеї ЄВРОНЕСТ (ЄС – Східні сусіди) було заявлено про готовність українського парламенту якнайшвидше ратифікувати Угоду про асоціацію. 5 листопада під час візиту до Києва радник держсекретаря США з питань Європи В. Нуланд закликала Україну підписати угоду з ЄС. На початку ж листопада у Верховній Раді відбулися парламентські слухання на тему: «Безвізовий режим між Україною та ЄС: перспективи та нові можливості для громадян України».

¹ Дивіться: *Гай–Нижник П. П.* Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. – К.: «МП Леся», 2017. – 332 с.

² Дивіться: *Гай–Нижник П. П.* Українсько–російські міждержавні взаємини 2010–2012 років під час першого етапу президентства В. Януковича // *Гілея*. – 2018. – Вип. 135 (№8).

16 серпня 2013 р. тижневик «Дзеркало тижня» у статті Ю. Мостової та Т. Силіної повідомляв, що за їхніми конфіденційними джерелами ще навесні «Росія не розглядала економічну війну як основний засіб протидії зближенню України з ЄС та підписанню асоціації. Кремль був упевнений: перебування Тимошенко у в'язниці – найнадійніша запорука того, що Угоді не відбудеться. У тому, що Тимошенко залишиться у в'язниці, Кремль також не сумнівався. І Москва дозволила собі розслабитися. Не так, щоб зовсім заплющила очі на наші проєвропейські шури-мури, але, очевидно, вирішила: гаразд, хай нагуляються перед весіллям – з Митним союзом, звісно» [21]. Проте, як виявилось, «на початку червня Москва отримала приголомшливу інформацію з Берліна: фрау Меркель уже не вважає тюремне ув'язнення Ю. Тимошенко нездоланною перешкодою для асоціації з Україною і схиляється до підписання Угоди» [21]. Відтак президент РФ В. Путін негайно провів екстрену нараду, на якій поставив завдання своєму радникові С. Глазьеву терміново розробити стратегію недопущення підписання Україною угоди з ЄС, а натомість втягування її до Митного союзу. У допомогу собі С. Глазьев залучив кума В. Путіна та українського проросійського діяча В. Медведчука, який до того ж був також свого роду «зв'язковим» між В. Путіним та В. Януковичем¹.

Тож на серпень 2013 р. на стіл В. Путіну ліг документ під назвою «Про комплекс заходів із залучення України до євразійського інтеграційного процесу», що був розроблений підопічними В. Медведчука і С. Глазьева. Автори доповідної зауважували президентові Росії, що, «незважаючи на очевидну для об'єктивних інтересів України економічну необхідність участі у МС [Митному союзі – П. Г–Н.] і СЕП, її політичне керівництво продовжує курс на європейську інтеграцію, остаточно парафувавши проект Договору з ЄС про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), підписання якого планується на листопад п.р. Після цього приєднання України до МС стане неможливим і створить загрозу розмивання відносин вільної торгівлі в СНД» [22]. У документі наголошувалося, що ігнорування В. Януковичем пропозицій з боку російського керівництва про приєднання до Митного союзу обумовлювалося страхом потрапити в залежність від Росії, накликати на себе санкції з боку США та ЄС й спровокувати масштабний рух протесту прозахідної частини населення. Багато в чому ці страхи нагніталися близькими до В. Януковича олігархами, які надто залежні від своїх західних партнерів і, можливо, спецслужб. При цьому, розмірковуючи автори документа, незважаючи на свою антиросійську діяльність, в тому числі і в ЗМІ, маніпульованих ними, вони користувалися неявними преференціями з боку російських регуляторів і постачальників енергоресурсів, отримуючи вагомі конкурентні і цінові переваги без участі України у Митному союзі.

При цьому, за наявною у розробників вказаної стратегії інформацією, значна частина великого українського бізнесу перебувала у критичній залежності від російських постачальників, кредиторів, покупців і партнерів, а також умов державного регулювання

¹ Конфідентами між В. Путіним та В. Януковичем були то С. Львовичкін, то Ю. Бойко, то А. Ключев, то П. Порошенко, проте жоден з них не зміг зблизити двох президентів, які говорили «різними мовами», тож новим «з'язковим» став В. Медведчук.

господарської діяльності на території Росії та Митного союзу. Відтак, за відповідної скоординованої роботи, неважко було б домогтися від них прямої та енергійної підтримки лінії на приєднання України до Митного союзу. За відсутності ж такої роботи, українські виробники та олігархи, навпаки, чинитимуть тиск у протилежному напрямку, явно і неявно протидіючи російським заходам із залучення України до Митного союзу.

Кремлівські аналітики досить достовірно змалювали поточну політичну ситуацію в Україні, електоральну слабкість проросійської Партії регіонів та рівень міцності особистої влади В. Януковича. «Тим часом триває критичне падіння довіри народу до Президента України, що об'єктивно обумовлено реакцією його ядерного електорату на результати проведеної ним політики та невиконання передвиборчих обіцянок щодо інтеграції з Росією. Так, кількість громадян, які підтримують Януковича, за останні два роки знизилась у 3 рази. Зараз його повністю підтримують тільки 13% українців проти майже 40% у травні 2010 р. Не підтримують Януковича 47% проти 23% у травні 2010 р. Швидко відновити відносну довіру своїх виборців південних і східних регіонів він може, тільки почавши рух до вступу в МС і СЕП з Росією, що дасть одночасно психологічний та економічний ефект.

Хоча офіційні підсумки виборів формально підтвердили лідируючу роль Партії регіонів, – наголошували автори документа, – її реальна підтримка виборцями залишається дуже хиткою. За офіційними даними, Партія регіонів набрала 30% голосів (72 депутати) за партійними списками. При цьому необхідно зазначити, що, за оцінками спостерігачів та опонентів, за Партію регіонів проголосувало всього 17% українських виборців. Характерні офіційні результати голосування у Києві: Партія регіонів отримала підтримку лише 12,6% виборців (три опозиційні партії – в сукупності 73,7%). Фактично Партія регіонів зберегла хитку більшість у Верховній Раді за рахунок адміністративного ресурсу, деморалізації лідерів «помаранчевих», що залишилися, а також неорганізованості проросійських політичних сил. Відносний успіх націоналістів і комуністів відображає зростаючий відчай громадян, що дедалі більше схиляються до радикалізму» [22].

Варто віддати належне путінським політичним стратегам і в тому, що вони цілком достовірно зуміли передбачити причини і наслідки краху режиму В. Януковича для Російської Федерації у геополітичному вимірі й, фактично, спрогнозували майбутню революцію в Україні. «Ще до президентських виборів у 2015 році Україна може бути втягнута у політичну, економічну, валютну і боргову кризи, які проявляться у різкій девальвації гривні, банкрутство багатьох банків і підприємств. За негативного ставлення переважної більшості виборців, на одному адміністративному і кримінальному ресурсі утримати владу Януковичу буде вкрай складно. Будь-який зовнішній вплив може його звалити», – наголошувалося у документі [22]. При цьому зауважувалося, що коли прозахідні сили ідейно та організаційно готові перехопити владу, то проросійський напрямок залишався неорганізованим і дезорієнтованим. Гірше того, правдиво констатували путінські ідеологи, консолідація української громадськості проти В. Януковича сприяла зростанню

антиросійських настроїв в силу того, що його правління багатьма українцями сприймалося як нав'язане Росією. Об'єктивно ж це підсилювало загрозу перехоплення влади ворожими Російській Федерації силами незалежно від національно орієнтованих українських виборців, а відтак виснувалося, що повторення «помаранчевої» революції в Україні за умов збереження існуючих на той час тенденцій вважалося досить імовірним.

При цьому у Кремлі усвідомлювали, що втрата влади В. Януковичем спричинить негайне розкладання Партії регіонів. У документі відверто підсумовувалися причинно-наслідкові реалії такого ланцюга розвитку подій: «Ії олігархічна верхівка, яка зберігає зв'язки і з «помаранчевими», і з західними партнерами, тут же перебіжить до табору переможців, а деморалізований партійний актив розбіжиться. Оскільки Партія регіонів придушувала будь-які незалежні від неї проросійські рухи, крах режиму Януковича залишить нас в ситуації «випаленої пустелі» без будь-яких впливових політичних сил, на які можна спертися» [22].

З викладеного вище випливає обумовлена необхідність активної роботи з формування в Україні мережі дружніх Кремлю громадських, ділових, експертних, інформаційних і політичних структур, які розуміли необхідність економічної та гуманітарної інтеграції з Росією. Вона мусила бути досить потужною для формування орієнтованої на Росію суспільно-політичної сили, що спиралася б на широкі народні маси, ідеологічно, економічно і кровно зацікавлені в російсько-українській інтеграції. Кадровою основою цієї суспільно-політичної конструкції, як передбачалося, мали стати регіональні лідери Південної і Східної України, парафіяни РПЦ, актив дружніх Росії громадських організацій, зацікавлених у приєднанні України до Митного союзу та Євразійського економічного простору ділових кіл, а також проросійські налаштовані члени Партії регіонів, що вже втрачала популярність. Ключова ж роль у консолідації цих сил покладалася на громадський рух «Український вибір» В. Медведчука.

Тож росіяни планували актуалізувати роботу у цьому напрямку з огляду на листопадову політичну кризу, яка виникла б внаслідок очікуваного підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС, що містила положення про створення зони вільної торгівлі, а відтак і виключала входження України до Митного союзу. У Москві усвідомлювали, що після ухвалення цього акту закритися можливістю приєднання України до Митного союзу і різко посиляться взаємозалежність Києва і Брюсселя. Як наслідок, Кремль очікував би ще й крах політичного режиму Януковича та «черговий «помаранчевий» переворот» [6, с. 358–370].

Таким чином, найближчими цілями зусиль та заходів РФ визначалися:

1. Запобігання підписанню угод України з ЄС про Асоціацію.
2. Формування впливової мережі проросійських громадсько-політичних сил, здатних стримувати українську владу від несприятливих для Росії дій, а також примушувати її до входження України в МС і СЕП.
3. Нейтралізація політичного та ослаблення медійного впливу євроінтеграторів.
4. Створення умов для приєднання України до МС і СЕП до 2015 року [22].

У разі ж продовження «дрейфу» В. Януковича на Захід і «здачі суверенітету України ЄС», підсумком цих зусиль мала би стати перемога російського (у документі – «нашого») кандидата на майбутніх президентських виборах у 2015 році.

Усе вимагало зміцнення мережі російського впливу з метою створення суспільно-політичної сили, досить потужної задля забезпечення приєднання України до МС і СЕП. Таке приєднання мало би стати її стрижнем, мобілізуючим відповідний суспільний вибір як сучасний аналог історичного руху Б. Хмельницького за «возз'єднання» з Росією. З урахуванням же складного поєднання сил і чинників, що впливали на прийняття політичних рішень українським керівництвом, пропонувалася відповідна комплексна програма дій, що охоплювала б урядові, ділові, парламентські, наукові, культурні, духовні, регіональні і тіньові канали. Реалізуватися вона мала б силами української громадськості, не даючи приводів представляти дану діяльність як «руку Москви». Отже, було запропоновано такий план дій.

Забезпечення необхідних умов для ухвалення політичного рішення про приєднання України до Митного союзу. Тут, до речі, наголошувалося, що «негативне ставлення українського керівництва до приєднання, як показали спроби його переконання на найвищому рівні, не може бути подолане шляхом тільки роз'яснювальної роботи», а відтак «остання має бути підкріплена всебічним тиском з метою створення відчуття неминучості приєднання задля виживання нинішньої владної еліти» [22]. Цей тиск мав одночасно йти від бізнесу, духовенства, громадськості, ЗМІ, експертного співтовариства, а також від найближчого оточення В. Януковича, «включаючи його сім'ю і придворних олігархів».

Мав також активізуватися й український бізнес, зацікавлений у приєднанні України до Митного союзу. До процесу, як зазначалося, доцільно залучити бізнес-структури, що використовували кредитні ресурси російських державних банків в Україні (ВЕБ, ВТБ, Сбербанк РФ), а також залежні від російських державних корпорацій (Газпром, ОАК, ОСК, Росатом та ін.).

Особливого значення надавали позиціям українських олігархів, які мали безпосередньо потужний вплив на В. Януковича та керівництво усіх впливових політичних партій. Щодо них наголошувалося на необхідності індивідуальної роботи з підключення російських бізнес-партнерів і державних регуляторів, що відповідали за контроль їх сфери діяльності на ринках Митного союзу. Наявна інформація про вплив великого російського бізнесу на українську економіку і політику давала змогу авторам тієї стратегії визначити відповідні контури впливу, які охоплювали практично всі життєво важливі для української економіки галузі і зачіпали інтереси усіх українських олігархів.

Зауважувалося, що у роботі з бізнес-структурами потрібно було бути готовими йти назустріч українським партнерам у прийнятті рішень з важливих питань в обмін на пряму підтримку процесу приєднання. І навпаки, вдаватися до санкцій щодо підприємств, власники або керівники яких підтримуватимуть політичні сили, що були противниками приєднання або відкрито агітували за євроінтеграцію. Особливого значення слід було

надавати позиції олігархів, пов'язаних з Партією регіонів (Ахметов, Фірташ, Ключев, Колесніков, Продивус), Комуністичною партією (Косюк, Григоришин), іншими партіями (Жванія, Васадзе, Хмельницький, Ярославський), а також інших близьких до Януковича олігархів, які обіймали державні посади (Порошенко, Іванющенко, Присяжнюк). Найважливішого значення мало надання впливу на бізнес родини президента (Олександр Янукович) з метою створення та посилення залежності цього бізнесу від російських структур.

Іншим напрямком була робота з урядом України, зокрема вельми важливим завданням – персональна дискредитація прихильників прозахідного вектору розвитку з метою їх вичавлювання з керівних постів при оновленні уряду України після виборів. Водночас ставилося завдання усіяло сприяти посиленню позицій українських чиновників, які поділяли цілі приєднання України до МС і СЕП. Особливе значення мала робота з керівництвом Кабміну України, яке займало суперечливу позицію, коливаючись у своїх діях і висловлюваннях в залежності від тиску з різних боків. Оскільки ж підписання Угоди про Асоціацію з ЄС критично залежало від позиції голови Кабміну, слід було приділити пріоритетну увагу способам впливу на його позицію.

З урахуванням значення українського парламенту необхідно було сформувати мережу прихильників приєднання серед депутатів Верховної Ради, включно з представниками усіх партій. Завдання мало полегшити їй те, що «як правило, українські парламентарі дотримуються гнучкої позиції, орієнтуючись на своїх спонсорів і лідерів» [22].

Окремо мав би здійснюватися вплив на медіапростір, для чого передбачалося задіяти «спеціальні зусилля» для зміни медійного наповнення, що включали б:

- досягнення персональних домовленостей із власниками телеканалів, як мінімум, про нейтралітет у доступі до ефіру прихильників РФ;

- досягнення особистих домовленостей з телеведучими профільних каналів про запрошення проросійських експертів і прихильників на відповідні ток-шоу;

- теле- і радіопрограми; створення журналістського пулу прихильників приєднання і просування його учасників у медіапросторі;

- розробка серії програм для регіонального телебачення.

До цього комплексу заходів також планували залучити голів міст та голів обласних адміністрацій та рад, вченого співтовариства (зокрема керівництва Національної академії наук України), мережі проросійських громадських організацій, релігійні громади (зокрема РПЦ, «Союз православних громадян України», УПЦ МП). «З урахуванням специфіки особистості Януковича планування роботи з приєднання доцільно вести, використовуючи можливості українського духовенства УПЦ Московського Патріархату, – наголошувалося у документі. – Його участь може відігравати важливу роль, як персонально для особистості Януковича, так і для громадської думки» [22].

Заходи щодо посилення залежності української економіки від Росії (з урахуванням небажання українського керівництва приєднуватися до МС і СЕП) мали

відбуватися через валютно-кредитні і платіжно-розрахункові відносини, фінансовий ринок, технічне регулювання, злиття і поглинання підприємств. Просування за цими напрямками могло багаторазово посилити російський вплив і поставити українську економіку в критичну залежність від Росії, а також дати додаткові переваги російським компаніям на українському ринку, в тому числі для поглинання українських партнерів.

Як зазначали російські аналітики, на попередньому обговоренні з українськими посадовими особами, керівництво України позитивно ставилося до проведення кредитного СВОПу «рубль-гривня» з наданням рублю статусу першокласної валюти в Україні (критичний стан платіжного балансу України змушував фінансові органи влади шукати усілякі способи залучення валютних ресурсів, в тому числі в російських рублях для погашення дефіциту торгового балансу з Росією). Тож вважалося за доцільне реалізувати попередньо узгоджений з Нацбанком України проект кредитного СВОПу «рубль-гривня» в еквіваленті до 4 млрд. дол. терміном на рік з можливим подальшим продовженням (українська сторона планувала використовувати рублеву частину на оплату імпортованого з Росії газу, що змусило б її розвивати рублевий сегмент свого фінансового ринку для погашення частини СВОПу, а це, в свою чергу, потребувало б прийняття рішення про надання статусу першокласної валюти).

Планувалося також схилити Київ до створення російсько-українського Міжнародного депозитарного центру. Відповідно до рішення Українсько-Російської комісії зі співробітництва від 2 липня 2004 р., створення такого депозитарію за участю ММВБ, Центрального депозитарію України та інших зацікавлених структур дозволило б Росії забезпечити: 1) прозорість руху прав власності на українські підприємства і суттєво полегшило би планування російських інвестицій; 2) захист прав власності російських інвесторів в Україні; 3) інтеграцію російського та українського фінансових ринків з домінуванням російських банків і фінансових компаній; 4) запобігання встановленню контролю над українським ринком депозитарних послуг з боку США.

Втілення цього проекту від України мали покласти під провід М.Азарова та В.Івченка.

Іншим завданням Москви було: приєднання України до системи технічного регулювання Митного союзу (що стало би важливим кроком на шляху втягування України в СЕП); установлення російсько-українсько-білоруської корпорації міжнародного інноваційного співробітництва «Мир»; створення російсько-української Корпорації розвитку Криму і, в подальшому, інших регіональних корпорацій розвитку за участю російського капіталу; розробка єдиних вимог до діяльності кредитних рейтингових агентств (з урахуванням набагато більшої потужності і надійності російської банківської системи реалізація цього проекту надала би переваги російським банкам); створення спільної російсько-української корпорації в галузі транспортного літакобудування; створення спільного російсько-українського підприємства в галузі ядерного палива для українських АЕС (мало би колосальні перспективи зростання виробництва

і значний інтеграційний ефект; зруйнувало би «нав'язливі» спроби американської кампанії «Westinghouse» переключити виробництво ядерного палива для українських АЕС на себе; інтенсифікувало б опрацювання питання про створення російсько-української атомної компанії; створення російсько-українського газотранспортного консорціуму.

Міжнародні аспекти процесу приєднання України до Митного союзу мали передусім мету: 1) залучення України (навіть в рамках двосторонніх контактів на рівні глав держав і урядів) до щільної взаємодії з Білоруссю, Казахстаном та іншими державами ЄврАзЕС; 2) нейтралізацію негативного ставлення до приєднання з боку ЄС, США та інших партнерів по СОТ тощо.

Не менш важливим для Росії було й ресурсне забезпечення інтеграції України до Митного союзу. Розробники тієї стратегії здійснили попередній аналіз структур бізнесу Фірташа, Ахметова, Пінчука, Порошенка та інших ключових фігур, що визначали українську політику (переважно в антиросійському прозахідному напрямку), який засвідчив їхню критичну залежність від російських кредиторів, ринків збуту та джерел сировини. На думку кремлівських стратегів, великий ефект могла дати активізація інших українських бізнесменів, що мали великий потенціал політичного впливу. Крім того, до впливу на вищезазначених олігархів передбачалося залучити державні корпорації, а також провідні на той час в Україні «Альфа-банк», «Лукойл», АФК «Система», компанію «РУСАЛ», Групу компаній «Євраз» тощо. Особливе значення при цьому мав облік особистих економічних інтересів В. Януковича. Росіяни чітко зазначали, що президент України через сина Олександра вибудовував власні бізнес-структури, для розвитку яких з боку Росії передбачалося створення сприятливих умов.

Росіяни також розробляли медіаплан, формували пул журналістів та експертів, концентрували керовані медіаресурси: контрольовані російською владою електронні ЗМІ федерального рівня; контрольовані російським бізнесом українські ЗМІ; впливові незалежні українські ЗМІ, що підтримували співпрацю з Росією та євразійський інтеграційний процес; відомі журналісти, які симпатизували Росії; лідери громадської думки – провідники ідей інтеграції України з Росією і Євразійським економічним союзом.

Інформаційне та аналітичне забезпечення процесу залучення України до Митного союзу мав надати Національний інститут розвитку разом з іншими російськими та українськими академічними організаціями (Інститутом народногосподарського прогнозування РАН, Інститутом економіки та прогнозування НАН України). Роботу по каналу громадських організацій планувалося вести за допомогою «Росспівробітництва» з опорою на мережу вже існуючих організацій і рухів (із наданням грантів на гуманітарні цілі за зразком багаторічної діяльності в Україні західних фондів). Робота ж з православною громадськістю та українським духовенством повинна була проводитися за допомогою «Союзу православних громадян» [22].

Необхідно наголосити також і на інших шляхах опанування Російською Федерацією вищими органами

державної влади та керівництва України. В унісон із вищевказаними викриттями щодо повідомлення президентові В. Януковичу про підготовку Росією митно-експортної блокади України та щодо виготовленого В. Медведчуком і С. Глазєвим доповіді «Про комплекс заходів із залучення України до євразійського інтеграційного процесу» (про що також стало відомо вищим колам українського політикуму) президентові України також надійшли відомості про функціонування на території України розвідувальної мережі Служби зовнішньої розвідки РФ (СЗР РФ).

Йдеться про лист до президента В. Януковича від 14 серпня 2013 р. під назвою «Щодо діяльності агентурної мережі СЗР Російської Федерації в українській розвідці» від імені групи колишніх та діючих офіцерів Служби зовнішньої розвідки України. У листі зазначалося, що у ході оперативно-службової діяльності було здобуто інформацію про функціонування на території України розвідувальної мережі СЗР РФ та проведення нею розвідувальних заходів, спрямованих на зміну зовнішнього курсу України у вигідному для Росії напрямку [28].

Тут доречно буде згадати, як колишній розвідник І. Смешко розповідав, що після розпаду СРСР багато працівників радянського КДБ автоматично потрапили до нової української служби безпеки. Їх ніхто не звільнив. За його словами, принаймні дві бригади КДБ, які так і залишилися вірними Кремлю, увесь цей час працювали на українській території. Саме вони готували групи проросійських терористів і допомагали їм з озброєнням. За президентства В. Ющенка роботу зі знищення зв'язків СБУ з Росією доручили В. Наливайченку, проте йому так і не вдалося очистити українську Службу безпеки від російських агентів. Тоді в Криму українські спецслужби почали вступати у конфронтацію з ФСБ, які працювали на півострові нібито для захисту Чорноморського флоту Росії, але насправді ще й займалися вербуванням агентів і підкупом політиків. За словами В. Найди, російські агенти налагоджували зв'язки з проросійськими організаціями, які роками готували анексію Криму, а з приходом до влади проросійського президента В. Януковича київський офіс СБУ перетворився на філіал ФСБ. «Це були золоті часи російських спецслужб. Вони просто прийшли сюди разом із своїм обладнанням, своїми людьми і менталітетом», – розповідав «The Wall Street Journal» В. Наливайченко. Ветеран СБУ з Одеси, ім'я якого не називається, розповів журналістам, що в часи В. Януковича усі операції з протидії російським спецслужбам в Україні навмисне блокувалися, а агенти СБУ повернулися до стеження за опозиційними лідерами і прослуховування їхніх телефонів [32]. Крім того, як повідомляла «The Financial Times», що користувалася дослідженнями фахівців компанії «BAE Applied Intelligence», яка провадить досліди в галузі мережевої безпеки на замовлення Міністерства оборони Великої Британії, вже з 2010 р. Росія почала проникати в комп'ютерні системи України і провадити проти неї високотехнологічну війну кібероперацій з використанням вірусу Snake (Змія).

Що й говорити про національну безпеку, коли, наприклад, міністр оборони в уряді М. Азарова Д. Саламатін, якого неодноразово звинувачували у

зв'язках з ФСБ, отримав громадянство України лише 6 грудня 2005 р., а до цього був громадянином Росії¹.

Тож Російська Федерація за президентства В. Януковича відносно успішно втілювала свої плани з гібридного оволодіння державою Україна, логічним завершенням якого й початком прикінцевого етапу мав стати кінець 2013 року. Для цього слід було остаточно схилити (змусити) Україну до відмови від Угоди про асоціацію є ЄС і, натомість, вступити до Митного союзу [5; 6].

Відтак, вже 18 вересня 2013 р., відкриваючи засідання уряду, прем'єр-міністр України М. Азаров заявив, що «Угода про асоціацію – не догма. Передбачена можливість її періодичного перегляду. Це рівноправний міжнародний договір» [1]. Разом із тим, як вважав прем'єр, перебудова вітчизняної економіки, пов'язана з асоціацією з ЄС, «відкриває нові перспективи інтенсифікації співпраці з країнами Митного союзу та СНД», додаючи, що «в Угоді про асоціацію немає, і про це свідчить також офіційна заява Європейської комісії, жодних положень, які б завадили нашим планам розширення співпраці з Митним союзом, країнами СНД та іншими партнерами за межами Євросоюзу» [1]. Крім того М. Азаров повідомив, що напередодні погодив «план-графік розгляду на засіданнях уряду угод Митного союзу Республіки Білорусь з Республікою Казахстан і Російською Федерацією, до яких могла б приєднатися Україна, і доручив Мінекономрозвитку координувати роботу з гармонізації роботи нашої економіки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС та в умовах, які діють у Митному союзі» [1].

Ще чіткіше висловився М. Азаров після відвідин першого засідання Вищої Євразійської економічної ради на рівні глав урядів. 26 вересня на відкритті засідання українського уряду він заявив, що відтоді реально почала працювати формула відносин України і Митного Союзу, ініційована президентом України В. Януковичем – «3+1». М. Азаров висловився також за те, що настав час переходити від критики до втілення практичних можливостей співпраці з Митним союзом в умовах зони вільної торгівлі з Європейським Союзом. «Я офіційно запропонував главам урядів країн-учасниць Євразійського економічного співтовариства провести тристоронню консультації у форматі ЄС–Україна–Митний союз. Ми готові відповісти на запитання наших партнерів, яке виникло щодо нібито майбутнього перенасичення українського ринку європейськими товарами і «витискання» українських товарів до Митного союзу. Цього не буде. Ми також готові пояснити, що є абсолютно надійні, апробовані у світовій торгівлі механізми запобігання реекспорту товарів на територію Митного союзу. Цього також не буде, коли домовимося

¹ Д. Саламатін тримав на рахунках швейцарського філіалу банку HSBC у 2006–2007 рр. 11,4 млн дол. США (був внесений в базу як російський клієнт). Переїхав з Росії в Україну у 1999 р. Обіймав ключові посади у військовій галузі України за часів В. Януковича: у 2010 р. очолював українську держкомпанію з експорту та імпорту продукції та послуг військового призначення, а в 2011 р. – «Укроборонпром». За перший квартал 2012 року збитки концерну наблизилися до 166 млн грн. При цьому кількість збиткових підприємств зросла з 45 у 2010 р. до 62 за підсумками першого кварталу 2012 р. З лютого по грудень 2012 р. був міністром оборони України. Неодноразово звинувачувався у зв'язках з російськими спецслужбами.

про елементарні заходи визначення країни походження товару», – стверджував український прем'єр-міністр [2].

Складалося враження, що українська влада таки вирішила якимось чином всидіти на двох стільцях, але переважно усе ж схилилася до асоціації з ЄС. Відповідь Москви не забарилася. Жовтень-місяць розпочався з імітації Росією «поступки» у газовому питанні, коли 8 жовтня 2013 р. президент РФ В. Путін заявив про можливість кредитування України на закупівлю «технічного газу». ЄС своєю чергою, в особі єврокомісара з питань енергетики Г. Еттінгера, пообіцяв фінансувати модернізацію української газотранспортної системи [12]. Після цього позиція Росії знову пожорсткішала. У середині жовтня на засіданні українсько-російського Міжурядового комітету з економічних питань у Калузі Україна, окрім підписаної угоди про співпрацю у сфері космосу до 2016 р., так і не змогла домовитися з Росією [13]. Тим часом 12 жовтня Кабінет міністрів України дав міністру економічного розвитку і торгівлі І. Прасолову доручення погодити план-графік розгляду на засіданнях уряду міжнародних угод Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан і Російської Федерації, до яких могла би приєднатися Україна. Запропонований І. Прасоловим та погоджений прем'єр-міністром України М. Азаровим план було затверджено 17 жовтня й розраховано було поетапно розглянути до березня 2014 року [23]. Вже за кілька днів (24–25 жовтня) у Мінську президент України В. Янукович провів у рамках саміту СНД консультації з членами Митного союзу [14], а 27 жовтня у Сочі під час його неформальної зустрічі з президентом Росії В. Путіним вкотре було визнано, що «з усіх проблем не вдалося досягти прогресу» [15].

Після безрезультатних для Москви перемовин та шантажу остання, за випробуваною схемою, знову вдавалася до тиску: наприкінці жовтня російське державне підприємство «Регістр сертифікації на федеральному залізничному транспорті» призупинило дію сертифікатів на постачання до Росії вагонів українського виробництва [16]; після чергової робочої зустрічі у Москві В. Путіна та В. Януковича 11 листопада Україна припинила імпорт російського газу, а вже наступного дня на всьому російсько-українському державному кордоні митними органами РФ розпочалася реалізація заходів із забезпечення дотримання транзиту товарів, які ввозять на територію Митного союзу. Крім того Росія відмовилася надавати Світовій організації торгівлі (СОТ) звіт про перевірку українських кондитерських фабрик «Рошен» [17].

Тиск Росії ставав дедалі відчутнішим, яка енергетичними, торговельно-економічними, військово-політичними й дипломатичними зашморгами крок за кроком наближалася до своєї мети – інкорпорувати у собі Україну. Водночас ЄС (а за його спиною й НАТО) недвозначно виказував своє прагнення не допустити геополітичного зміцнення Кремля за рахунок поглинання українського простору, інтелектуального та економічного потенціалів, енергетичної системи, ВПК тощо.

У листопаді 2013 р. після тривалих переговорів держава стояла на порозі підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, але в другій половині місяця поширилися відомості про те, що Угоду не буде підписано через низку причин, зокрема, у

зв'язку з невиконанням Україною вимог ЄС та напругою між Україною і Російською Федерацією, результатом якої стала нова торговельна війна. Почалися заклики до всенародної демонстрації підтримки Україною тісніших зв'язків з Європою. Ці заклики посилювали настрої громадянських протестів, який існував в Україні з літа 2013 р. і був спричинений низьким рівнем життя, зростанням цін і високим рівнем безробіття.

20 листопада Кабінет міністрів України у прес-релізі повідомив, що під час прес-конференції у Санкт-Петербурзі прем'єр-міністр М. Азаров заявив, що Україна продовжує підготовку до підписання Угоди про асоціацію. Проте наступного дня Кабінет міністрів раптом (?) ухвалив розпорядження №905-р під назвою «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони» [31, р. 9] й призначив підготовку до підписання Угоди, яке мало відбутися на саміті Східного партнерства наприкінці листопада 2013 року. Також зазначалося, що Україні потрібно переглянути свої торгові відносини з РФ та іншими членами СНД¹.

28–29 листопада 2013 р. у Вільнюсі (Литва) відбувся саміт ЄС за участю лідерів країн «Східного партнерства» (Грузія, Азербайджан, Вірменія, Молдова, Білорусь, Україна, Євросоюз). Очікуваного підписання угоди про асоціацію України з Євросоюзом не відбулося². Україна відклала підписання угоди про асоціацію до «кращих часів». «Рішення було викликано усвідомленням величезних економічних втрат, які могла зазнати Україна, – пояснював пізніше В. Янукович. – Ми розуміли, що в економіці України виникнуть великі труднощі після підписання угоди. Ми могли підписати її тільки за умови компенсації наших втрат, які могли виникнути від проблем в торгівлі з Росією. Перехід України на технічні стандарти ЄС в машинобудуванні, значне підняття дотацій в сільському господарстві до рівня ЄС – ці й багато інших запитань були не під силу Україні³. Але політики ЄС, наполягаючи на якнайшвидшому підписанні угоди, навідріз відмовлялися надати будь-яку компенсацію і переглянути економічну частину угоди з урахуванням пропозицій України. У тому числі шляхом розгляду вузьких проблем у форматі Україна–ЄС–Росія» [29]. Європейські політичні діячі висловили жаль з цього приводу та назвали це рішення помилкою,

¹ Після цього рішення в соціальних мережах почали з'являтися заклики зібратися на Майдані Незалежності у Києві на підтримку проєвропейського вибору України. Перші учасники акцій протесту, в тому числі й автор цих рядків, зібралися там ввечері 21 листопада 2013 р.

² Грузія і Молдова підписали свої угоди про асоціацію з ЄС. У результаті саміту було прийнято Вільнюську декларацію із закликами до пострадянських країн Східної Європи та Закавказзя впроваджувати ширші демократичні та економічні реформи, а також до Росії – поважати їхні євроінтеграційні прагнення.

³ В. Янукович та уряд М. Азарова оцінювали витрати щодо переходу на європейські технічні стандарти і норми, за якими вже через кілька років повинні були б працювати промисловість і сільське господарство у суму від 160 до 500 млрд євро протягом 10 років. Деяким галузям таку заміну потрібно було б провести ще швидше. Наприклад, машинобудування мусило б повному обсязі перейти на стандарти ЄС вже за два роки.

але й за такої ситуації ЄС декларував готовність у 2014 р. повернутися до обговорення цього питання. У декларації відзначалося «безпрецедентна громадська підтримка» політичній асоціації та економічній інтеграції України з Євросоюзом.

Тим часом у Києві, в ніч з 29 на 30 листопада, розпочалося активне протистояння громадян з органами правопорядку. Почався новий етап ЄвроМайдану, який набирав уже революційних рис, та визрівала нова, жорстка фаза протистояння між громадянами та владою, що невдовзі переросла не лише у численні сутички з обох сторін, а й у барикадні бої та криваві розстріли у столиці України, у події, що отримали назву Революція Гідності [4, с. 100–112].

Між тим, 5 грудня у Києві відбулася зустріч міністрів закордонних справ країн ОБСЄ. Після перемовин заступник державного секретаря США В. Нуланд підтримала народ України, натомість міністр закордонних справ Росії С. Лавров звинуватив країни Євросоюзу у втручанні до внутрішніх справ України. Повертаючись до подій грудня 2013 р. та російсько-українських взаємин, варто згадати, що саме після цих перших кривавих зіткнень та подальших протестних акцій, що не припинялися, президент України В. Янукович одразу ж відлетів до Росії й 6 грудня провів у Сочі позапланову зустріч з президентом Російської Федерації В. Путіним. Зміст тих конфіденційних консультацій поки що достеменно невідомий, проте саме після цієї зустрічі дії українських силовиків знову активізувалися.

Тим часом, у Києві 10-го та 11-го грудня революціонерів підтримали заступник держсекретаря США В. Нуланд [18] та верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки К. Ештон [26]. 12 грудня у Брюсселі Ш. Фюле, на перемовинах з першим віце-прем'єр-міністром України С. Арбузовим, від імені ЄС відмовив Києву у наданні невідкладної кредитної допомоги у 20 млрд. євро [19]. Того ж дня Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо результатів Вільнюського саміту, яка стосувалася України й у якій було засуджено економічний тиск Росії на Україну⁴. У перспективі ж обіцяно запровадження безвізового режиму для громадян України [19]. 14–15 грудня, під час візиту до Києва майданівців підтримав сенатор США Д. Маккейн.

Українська ж влада, після невдалих спроб силовими заходами опанувати становище у центрі столиці та в областях Центральної й Правобережної України, знову звернула свій погляд до північно-східного сусіда. Як наслідок, 17 грудня 2013 р. президент України В. Янукович

⁴ «Події, що відбуваються на Майдані в Києві та інших містах країни – то лише видимі, неприховані, але достатньо генеруючі, кластери багаторічних позалаштункових як внутрішніх, так і зовнішніх процесів торгу та боротьби навколо контролю та впливами над заіржавілою системою, яка зі скрипом, пробуксовками та небезпечними іскрами побічних руйнівних ефектів, все ще намагається, хоч і вхолосту, так-сяк підтримувати хід системного державно-політичного, суспільно-національного та фінансово-економічного краху молодого, але вже досить охопленого й поршарпаного, організму під назвою «держава Україна». Головне – хто, як і з якою метою прагне скористатися цими внутрішньоукраїнськими та геополітичними вихорами, що сконцентровані зараз у стольному місті Києві та ширяться над такими привабливими і потенційно продуктивними теренами Русі-України...» (П.Гай-Нижник, 12 грудня 2013 р., допис на особистій сторінці у Facebook).

мав зустріч у Москві з президентом РФ В. Путіним, після якої було підписано спільний план дій між Російською Федерацією та Україною. За результатами переговорів, «Газпром» погодився зменшити ціну на газ до 268,5 дол. США за кубометр. Росія також анонсувала намір купити українських боргових зобов'язань на 15 млрд. дол. США. Усі ці стратегічні угоди стали по суті винагородою Україні та режиму В. Януковича за призупинення процесу підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Тоді відбулося шосте засідання Російсько–Української міждержавної комісії, у роботі якої головували В. Путін та В. Янукович. Комісія «із задоволенням» відзначила позитивні тенденції розвитку російсько–українських відносин, зміцнення різнопланового та інтенсивного політичного діалогу між Росією та Україною в дусі дружби і добросусідства. Сторони підтвердили, що динаміка цього процесу носила об'єктивний характер, тому не повинна бути піддана суб'єктивним факторам. Сторони підтвердили свою позицію щодо взаємодоповнюваності інтеграційних процесів, які здійснюються у рамках Євразійської економічної інтеграції та Європейського союзу. Комісія зазначила, що, незважаючи на скорочення взаємного товарообігу, є значний потенціал істотного поглиблення двосторонніх економічних зв'язків, і на його реалізацію мають бути спрямовані зусилля усіх російських та українських міністерств і відомств, ділових кіл. Було висловлено впевненість, що підписання і виконання Плану дій (Дорожньої карти) щодо врегулювання торговельних обмежень у двосторонній торгівлі на 2013–2015 роки дасть змогу вирішити на взаємовигідній основі найважливіші питання торгово–економічного співробітництва [24].

У рамках шостого засідання міждержавної Комісії між Україною та Російською Федерацією, окрім відповідного протоколу, були підписані такі документи:

– план російсько–українських заходів щодо спільного святкування 200–річчя від дня народження Т. Шевченка у 2014 р.;

– план дій щодо врегулювання торговельних обмежень у двосторонній торгівлі між Україною та Російською Федерацією й Україною на 2013–2014 рр.;

– Угода між Урядом Російської Федерації та Кабінетом Міністрів України про реалізацію заходів державної підтримки відновлення серійного виробництва літаків сімейства Ан–124 з двигунами Д–18Т та їх модифікаціями;

– протокол між Урядом Російської Федерації й Кабінетом міністрів України про поставки товарів за виробничою кооперацією у 2014 році;

– Меморандум про наміри щодо активізації співробітництва в сфері суднобудування між Міністерством промисловості і торгівлі Російської Федерації та Міністерством промислової політики України;

– Угода між Урядом Російської Федерації та Кабінетом міністрів України про спільні дії з організації будівництва транспортного переходу через Керченську протоку;

– Угода між Урядом Російської Федерації та Кабінетом міністрів України про оперативне оповіщення про ядерну аварію та обмін інформацією в галузі ядерної та радіаційної безпеки;

– Протокол між Урядом Російської Федерації та Кабінетом міністрів України про визначення пункту пропуску через українсько–російський державний кордон «Куйбишево» для здійснення спільного контролю відповідними органами держав Сторін;

– Протокол між Урядом Російської Федерації та Кабінетом міністрів України про внесення зміни до Угоди між Урядом Російської Федерації та Кабінетом міністрів України про співробітництво під час здійснення спільного контролю осіб, транспортних засобів і товарів на українсько–російському державному кордоні від 18 жовтня 2011 року;

– Угода про співробітництво між Федеральною службою Російської Федерації з контролю за обігом наркотиків та Державною службою України з контролю за наркотиками;

– план спільних заходів Міністерства Російської Федерації у справах цивільної оборони, надзвичайних ситуацій і ліквідації стихійних лих та Державної Служби України з надзвичайних ситуацій у контексті реалізації міжурядової Угоди про співробітництво в галузі попередження промислових аварій, катастроф, стихійних лих та ліквідації їх наслідків;

– Меморандум про взаєморозуміння між Федеральним космічним агентством (Російська Федерація) та Державним космічним агентством України щодо співпраці в галузі ракетно–космічної промисловості;

– Доповнення до контракту від 19 січня 2009 р. між ВАТ «Газпром» і НАК «Нафтогаз України» з купівлі–продажу природного газу у 2009–2019 рр. [24].

А в дорученнях, які Комісія визначила для виконання урядам обох держав яскраво видно про завдання щонайшвидшого втілення в життя вищезазначених путінських стратегічних планів з документа під назвою «Про комплекс заходів із залучення України до євразійського інтеграційного процесу», що був розроблений під патронатом В. Медведчука і С. Глазьева. Зокрема урядам України та Російської Федерації доручалося реалізувати такі проекти:

1. Вжити заходів, що сприяють зростанню обсягів двосторонньої торгівлі та інвестицій у 2014 р., в тому числі шляхом усунення технічних бар'єрів у взаємній торгівлі на основі Угоди про усунення технічних бар'єрів у взаємній торгівлі держав–учасниць СНД, які не є членами Митного союзу, а також домовленостей, визначених Планом дій щодо врегулювання торговельних обмежень у двосторонній торгівлі між Російською Федерацією та Україною на 2013–2014 рр.

2. Сторони будуть сприяти подальшій лібералізації торговельних режимів у рамках СНД з метою розвитку положень Договору про зону вільної торгівлі. Сторони погодилися продовжити розвиток коопераційних зв'язків, а також утримуватися від односторонніх дій, пов'язаних з реалізацією політики імпортозаміщення, які можуть завдати економічної шкоди одна одній.

3. Активізувати роботу з реалізації схвалених спільних інфраструктурних та промислових проектів, а також ініціатив, представлених у відповідних Дорожніх картах, включаючи створення спільних підприємств та об'єднань у пріоритетних сферах економіки, в першу чергу – в авіабудуванні, двигунобудуванні, атомній енергетиці, космічній галузі, суднобудуванні, у транспортній сфері.

4. Урядам Сторін забезпечити розробку і підписання у стислі терміни Меморандуму про сприяння Російської Федерації щодо зближення технічних регламентів України та Митного союзу.

5. Урядам Сторін підготувати пропозиції щодо взаємодії Української Сторони з Євразійським банком розвитку, антикризовим фондом ЄврАзЕС і Міждержавним банком СНД.

6. Опрацювати питання про включення державної корпорації «Банк розвитку і зовнішньоекономічної діяльності» («Внешікономбанк») до переліку організації, кредитні угоди з якими підписуються за процедурами, визначеними для міжнародних фінансових організацій.

7. Виконати пункт 1.2. «Дорожньої карти» щодо врегулювання питань в інвестиційному, фінансовому та галузевому співробітництві Російської Федерації та України від 15 жовтня 2013 р. про включення російського рубля в 1-ї групи Класифікатора іноземних валют та банківських металів Національного банку України.

8. Активізувати розробку і впровадження нових принципів і механізмів взаємовигідного співробітництва у газовій галузі.

9. Продовжити реалізацію заходів щодо організації в Україні виробництва ядерного палива для реакторів ВВЕР-1000 за російськими технологіями.

10. Підготувати пропозиції щодо організації фінансування проекту спорудження енергоблоків №3 та №4 Хмельницької АЕС.

11. Продовжити у 2014 р. роботи з розробки та реалізації програм двостороннього співробітництва в галузі машинобудування, хімічної промисловості, суднобудування, гірничо-металургійному комплексі, із залученням галузевих асоціацій.

12. Забезпечити завершення спільних державних випробувань літака Ан-70 до кінця першого кварталу та за їх підсумками ухвалити рішення про спільне серійне виробництво.

13. ДП «Антонов» та Об'єднаній авіабудівній корпорації активізувати роботу щодо вирішення питання створення спільного підприємства для управління програмою відновлення серійного виробництва літаків сімейства Ан-124 із двигунами Д-18Т.

14. Продовжити роботу зі створення єдиного навігаційно-тимчасового простору Російської Федерації та України на базі системи ГЛОНАСС, щодо забезпечення подальшої реалізації проектів «Наземний старт», «Морський старт» і програми «Дніпро».

15. Продовжити реалізацію ініціативи зі створення Причорноморського зернового Комітету.

16. Вжити заходів щодо підготовки та проведення у 2014 р. III Російсько-Українського міжрегіонального економічного форуму за участю глав держав (м. Нижній Новгород).

17. Забезпечити реалізацію «Дорожньої карти з інвестиційної, фінансової галузевої співпраці».

18. Приділити пріоритетну увагу розвитку російсько-українського військово-технічного співробітництва, кооперації підприємств оборонних галузей промисловості, створення спільних підприємств у військово-технічній сфері з урахуванням чинного законодавства РФ та України.

19. Вжити заходів для підписання Угоди між урядом Російської Федерації і Кабінетом міністрів

України про реалізацію Програми військово-технічного співробітництва між Україною та РФ на 2013–2017 рр.

20. Внести на розгляд урядів до кінця першого кварталу 2014 р. узгоджені пропозиції про збільшення участі Російської Федерації у розвитку соціально-економічної сфери Севастополя та інших населених пунктів – місць дислокації військових формувань Чорноморського флоту РФ на території України.

21. Прискорити роботу з інвентаризації земельних ділянок і розташованих на них об'єктів нерухомості, які використовуються Чорноморським флотом РФ на території України, і щодо врегулювання питання про здійснення капітального ремонту будівель і споруд, які орендуються Російською Федерацією в інтересах російського Чорноморського флоту.

22. Завершити підготовку до підписання проектів міжурядових угод: про узгодження пересувань, пов'язаних із діяльністю військових формувань Чорноморського флоту РФ на території України, поза місцями їх дислокації; про порядок перетину державного кордону України військовими кораблями, суднами забезпечення, літальними апаратами, військовослужбовцями Чорноморського флоту РФ; з питань реєстрації за місцем проживання (перебування) військовослужбовців та цивільних осіб Чорноморського флоту РФ, членів їх сімей у міграційних органах України. Активізувати роботу з узгодження інших проектів угод з питань функціонування Чорноморського флоту РФ та його перебування на території України.

23. Врегулювати питання оподаткування структурних підрозділів Чорноморського флоту РФ та митного оформлення матеріально-технічних засобів, що ввозяться в інтересах флоту на територію України всіма видами транспорту, з дотриманням прикордонного, митного та інших видів державного контролю під час перетину російсько-українського кордону відповідно до чинного законодавством України, а також з урахуванням статусу Чорноморського флоту РФ, що базується на території України.

24. Приступити до переговорів з підготовки двосторонньої угоди про заміну озброєнь і військової техніки Чорноморського флоту РФ, що базується на території України.

25. Продовжити здійснення спільних заходів щодо скорочення часу перевірки документів громадян Російської Федерації та України в автомобільних і залізничних пунктах пропуску та місцях перетину російсько-українського державного кордону.

26. Провести роботу з впровадження спільного контролю пасажирів з метою оптимізації та вдосконалення роботи міжнародного пункту пропуску для автопасажира поромного сполучення Крим-Кавказ.

27. Приділити пріоритетну увагу питанням міграційної політики.

28. Розробити механізми взаємодії на рівні правоохоронних органів і спецслужб двох країн у контексті підготовки і проведення зимових Олімпійських ігор 2014 р. в м. Сочі.

29. Приділити пріоритетну увагу реалізації Плану українсько-російських заходів щодо спільного святкування 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у 2014 р.

30. Опрацювати пропозиції щодо практичної реалізації домовленостей Міністерства освіти і науки РФ, Міністерства освіти і науки України та ПАТ «Промінвестбанк» про заходи щодо розвитку і поглиблення співпраці в сфері загальної середньої освіти – в частині заходів щодо підтримки вивчення і викладання української мови та літератури в загальноосвітніх установах Росії [24].

У разі втілення зазначених намірів міждержавного зближення у практичній площині, можна з цілковитою упевненістю стверджувати, що Україна у найближчому часі мала усі перспективи перетворитися на державу-сателіта Російської Федерації.

Тим часом у Європі продовжували перейматися подіями у Києві. У Брюсселі протягом засідання (19–20 грудня) Ради Євросоюзу з українського питання В. Януковича закликали не застосовувати силу проти прихильників європейської інтеграції України [27]. Наступного дня з візитом до України прибули співдоповідачі Моніторингового комітету ПАРС М. де Пурбе–Лундін та М. Репс, які обговорили у Києві проблеми внутрішньополітичного становища України в контексті подій на Майдані.

Допоки ж у столиці України тривало протистояння народу і влади, а європейські політики переймалися угамуванням тотального насилля, голова українського уряду М. Азаров 24 грудня прибув до Москви на засідання Вищої економічної ради Євразійського економічного співтовариства. Після зустрічі наступного дня зі своїм російським колегою Д. Медведевим, сторони заявили про намір «реанімувати втрачені взаємовідносини» [20].

Після цього візиту у столиці України почалися акції залякування, практично регулярні побиття (в тому числі й до смерті¹) та викрадення опозиційних активістів, а чисельність силовиків у Києві (станом на 23 грудня 2013 р., за повідомленням МВС) зросла до 10 тис. 753 правоохоронців, з них: 2 тис. 810 – працівники міліції міста Києва, 1 тис. 693 – співробітники «Беркуту», 1 тис. 150 офіцери патрульної служби та 5 тис. 100 – військовослужбовці внутрішніх військ [4, с. 100–112].

16 січня 2014 р. Верховна Рада ухвалила низку законів, відомих під назвою «драконівські закони», якими обмежувалися громадянські права та свободи, зокрема, свобода зібрань. Тим часом з Російської Федерації доставлено у Київ спеціальні засоби, які були у подальшому застосовані співробітниками правоохоронних органів для придушення протестів, що призвело до тяжких наслідків. Курував цю доставку заступник міністра внутрішніх справ С. Лекарь, разом

¹ Перша смерть під час громадських протестів в Україні сталася 22 грудня 2013 р. – у реанімації Київської міської клінічної лікарні № 12, через чотири дні після жорстокого побиття невідомими міліціонерами, помер П. Мазуренко; вранці 25 грудня 2013 р. біля власного автомобіля знайшли жорстоко побиту активістку Т. Чернової; вранці 21 січня 2014 р. з Олександрівської лікарні міста Києва було викрадено й піддано жорстокому побиттю і катуванням активістів Майдану І. Луценка та Ю. Вербицького (22 січня 2014 р. тіло Ю. Вербицького було знайдено в лісі у Бориспільському р-ні Київської обл.); 22 січня 2014 р. у Києві на перехресті просп. Маяковського і вул. Ватутіна невідомі викрали активіста АвтоМайдану Д. Булатова (його знайшли 30 січня 2014 р. поблизу с. Вишеньки Бориспільського р-ну неподалік Києва).

із міністром МВС В. Захарченком, його заступником В. Ратушником та начальником Департаменту матеріального забезпечення МВС П. Зіновим, які для придбання спеціальних засобів виробництва Російської Федерації витратили державні кошти. Близько першої години дня 19 лютого 2014 р. СБУ оголосила про початок «антитерористичної операції» (АТО). В оголошеній операції брали участь Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони, Прикордонна служба України, центральні та місцеві органи влади. Як наслідок, за інформацією ГПУ, між 8:20 і 10:00 ранку на вулиці Інститутській 49 осіб було вбито і 90 осіб отримали вогнепальні поранення.

У ніч з 18 на 19 лютого 2014 р., під час вбивств на Майдані, президент Росії В. Путін двічі телефонував тогочасному президентові України В. Януковичу². Відомо також, що під час загострення подій на Майдані у Київ приїжджав помічник президента РФ В. Сурков (зокрема він перебував у Києві в 20–х числах січня й знов прилетів до столиці України 21 лютого 2014 р.)³.

Матеріали справи ГПУ №228 стосуються загибелі 77 цивільних осіб: загибель трьох осіб на вул. Грушевського 22 січня 2014 р. (Нігоян, Жизневський, Сенік); вісьмох осіб, які загинули 18 січня 2014 р.; 15 осіб, які загинули під час штурму Майдану або внаслідок штурму і пожежі в Будинку профспілок 18–19 лютого 2014 р.; двох осіб, убитих «тітушками» 19 лютого 2014 р.; 49 осіб, які померли від вогнепальних поранень у районі вулиці Інститутської 20 лютого 2014 року⁴. У спільному ж поданні, отриманому Міжнародною дорадчою групою про проведення нагляду за розслідуванням подій на Майдані від НУО 10 червня 2014 р., зазначалося, що внаслідок масових заворушень у Києві в період між 21 листопада 2013 р. та 22 лютого

² Про це 28 листопада 2016 р. під час допиту у Святошинському суді Києва щодо розстрілів на Майдані в режимі відеозв'язку повідомив прокурор Генеральної прокуратури України О.Донський.

³ Маю також зауважити і на тому, що В. Сурков – кремлівський куратор В. Януковича – перебував у Києві також і в другій половині січня 2014 р. Присутній він був і при зустрічі опозиційної трійки з В. Януковичем (перебував у сусідній кімнаті, куди той час від часу відлучався для отримання вказівок). Про це, власне, я писав на своїй сторінці у Facebook у ті ж дні, 28 січня наприклад [3].

⁴ Міжнародна дорадча група (МДГ) щодо проведення нагляду за розслідуванням подій на Майдані зазначала, що за інформацією МОЗ між 30 листопада 2013 р. та 17 лютого 2014 р. по медичну допомогу в районі Майдану і на прилеглих територіях з різними скаргами звернулася 991 особа. У листі прокурора Києва до уповноваженої Верховної Ради з прав людини від 15 липня 2014 р. зазначалося, що травми отримали 1 тис. 525 цивільних осіб (період не вказано). Під час прес-конференції 19 листопада 2014 р. ГПУ повідомила про відкриття кримінального провадження за фактом отримання травм понад 900 особами (181 з яких отримали вогнепальні поранення) між 30 листопада 2013 р. та 20 лютого 2014 р. У поданні від 9 грудня 2014 р. МВС повідомляло про загибель у Києві 13 працівників правоохоронних органів від вогнепальних поранень (згідно з повідомленнями організації «Євромайдан SOS»), 15 працівників правоохоронних органів загинули під час протестів у Києві, двоє загинули у Львові). У поданнях до МДГ МВС зазначало, що у період з 30 листопада 2013 р. по 23 лютого 2014 р. травми отримали 919 працівників правоохоронних органів.

2014 р. загинуло 94 цивільні особи [31, р. 21–22]. Були загиблі й з іншого боку¹.

21 лютого 2014 р. президент В. Янукович після багатогодинних переговорів підписав з лідерами опозиції компромісну угоду. Угода передбачала:

- повернення до Конституції в редакції 2004 р., яка наділяла Верховну Раду більшими повноваженнями;
- формування нової коаліції та уряду протягом 10 днів;
- завершення конституційної реформи до вересня 2014 р.;
- проведення до грудня 2014 р. позачергових президентських виборів;
- розслідування актів насильства під спільним контролем влади, опозиції та Ради Європи;
- вето на введення надзвичайного стану;
- звільнення від відповідальності учасників акцій протесту, заарештованих після 17 лютого 2014 р.;
- звільнення захоплених учасниками акцій протесту адміністративних та громадських будівель;
- вилучення незаконної зброї;
- прийняття нового виборчого законодавства і формування нового складу Центральної виборчої комісії.

Від ЄС документ засвідчили міністр закордонних справ Польщі Р.Сікорський, міністр закордонних справ Франції Л. Фабіус, федеральний міністр закордонних справ ФРН Ф.–В. Штайнмаєр. Також був присутній представник РФ, але угоду він не підписав².

Вже у січні 2014 р., коли у Москві починали розуміти, що втрачають Україну і що проросійський режим В. Януковича у Києві приречений на падіння, путінські геополітичні стратеги замислилися над новим планом розчленування й знищення української державності. Росія зі своєю п'ятою колоною вже почала цілеспрямовано й енергійно втілювати в Україні перевірений на Грузії сценарій розколу України³. Уже

¹ С. Пашинський на питання «З чого вбивали міліцію?» у 2014 р. відповідав так: «З дробовиків, з пістолетів Макарова, з карабінів. У Внутрішніх військ, наприклад, не було вогнепальної зброї. І коли почалася перестрілка, то вони просто стали вимагати, щоб їх відвели. А 20 лютого о 10:45 ранку мені приходить смс-ка з телефоном, що мене розшукує командир снайперської групи одного з наших спецпідрозділів. У мене шелепа падає. Ну, уявляєте?! Я набираю. Представляється, підполковник такій–то, командир снайперської групи. Я кажу: «Чим можу допомогти?». І він мені говорить наступне: «Сергій Володимирович, у мене є команда від керівництва поступити у ваше розпорядження, щоб ви мені забезпечили можливість висунання навколо готелю «Україна» для знешкодження снайпера». Я абсолютно шокований, говорю: «Ну, добре». Я з пів на десяту був на Інститутській з цього боку, ще тіла не вистигли. А тут мені снайперська група дзвонить! Я беру Парубія, беру Сенченка, ми призначасмо зустріч навпроти Нацбанку в дворіку. Приїжджають два «Фольксвагени», сидять конкретні хлопці зі снайперськими гвинтівками» [25].

² Того ж дня Верховна Рада одностайно проголосувала за повернення до Конституції зразка 2004 р. та відсторонення від посади виконувача обов'язків міністра внутрішніх справ В. Захарченка. До Кримінального кодексу («КК») були внесені зміни, які дали змогу звільнити з ув'язнення опозиційного політика Ю. Тимошенко.

³ Докладніше дивіться: Гай–Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. – К.: «МП Леся», 2017. – 332 с.; Гай–Нижник П. П. Руйнація і поглинання: плани керівництва Російської Федерації щодо розколу і зруйнування держави України (2014–2015 рр.) // Гілея. – 2018. – Вип. 134 (№7). – С.358–370.

з початку 2013 р. тривала лавиноподібна активізація російської розвідки, на порядок збільшилася кількість обльотів літаками–розвідниками українського кордону, військово–морські навчання–маневри тощо. Усе це українські спецслужби фіксували, проте київська влада жодним чином не протидіяла і не готувалася до протидії подібним операціям і маневрам з боку Росії. Тоді ж російські військові отримали команду готуватися до можливого вторгнення.

Не зайвим у цьому контексті буде нагадати, що згідно із Харківськими угодами, які свого часу підписав від імені України президент В. Янукович, чисельність російського угруповання військ у Криму була збільшена вдвічі, а співробітники ФСБ офіційно отримали дозвіл на легальну роботу на півострові. За підписаною В. Януковичем у Харкові угодою, росіяни могли мати в Криму контингент до 46 тисяч військовослужбовців. Важливим було й те, що в договорі не обмежувалося їх переміщення територією Кримського півострова. Як наслідок, Росія буквально за кілька днів наростила свій контингент до максимально можливої чисельності.

Вже у січні 2014 р., коли у Києві два табори готувалися до нової, більш рішучої сутички у боротьбі за владу, у Криму безпосередньо готувалися до його відторгнення від України. Саме тоді російські моряки інтенсивно замінували бухти, чиновники і військовики проводили з населенням тематичні бесіди з приводу «як ви поставитесь до того, що Крим перейде Росії?» [1], путінські агенти з київського СБУ саме до Криму (у Сімферополь) переправляли розвідувальну документацію. І ці факти не були таємницею, якщо, звісно ж, ними хтось переймався чи мав на увазі з огляду на турботу про національну безпеку і оборону держави. Ще 20 січня 2014 р. у Генштаб ЗСУ стали надходити відомості від розвідки, що в Криму є проблеми, а росіяни активізувалися. Тобто ще за місяць до початку кримських подій у Києві вже знали про те, що Росія готує військові акції на півострові, проте усі тоді переймалися боротьбою за владу⁴.

У ніч з 21 на 22 лютого 2014 р. В. Янукович утік з Києва. 22 лютого 2014 р. голова Верховної Ради В. Рибак написав заяву про звільнення за станом здоров'я. Головою ВР обрали О. Турчинова⁵. Оскільки місцезнаходження пана В. Януковича було невідоме, Парламент вирішив, що він відмовився виконувати обов'язки президента. Вибори президента України призначили на 25 травня 2014 р. (тоді ж з'явилося відео, на якому В. Янукович називає події в країні «державним переворотом»); ЗМІ повідомляли, що він знаходиться в Харкові). 23 лютого 2014 р. Верховна Рада проголосувала доручити О. Турчинову виконання обов'язків президента України.

Росіянами ж досить оперативно було використано колишнього президента України В. Януковича, який,

⁴ Дивіться: Гай–Нижник П.П. Окупація та анексія Криму Російською Федерацією у 2014 р. як акт агресії проти України: перебіг вторгнення і свідчення міжнародного злочину // Гілея. – 2017. – Вип. 118 (№3). – С.110–125.

⁵ Того ж дня Верховна Рада також звільнила з посади генерального прокурора В. Пшонку. В.о. генерального прокурора призначили О. Махніцького (від 24 лютого по 18 червня 2014 р.), а А. Авакова – в.о. міністра внутрішніх справ. Міністр оборони П. Лебедєв, як повідомлялося, утік до окупованого Росією Криму. 22 лютого 2014 р. пані Ю. Тимошенко звільнили з в'язниці.

прибувши на території Російської Федерації у період від 27 лютого по 1 березня 2014 р., вступив у злочинну змову з не встановленими представниками влади РФ, які спільно з міністром оборони РФ С. Шойгу і В. Герасимовим вчиняли злочинні дії з метою зміни меж території України шляхом агресії та неоголошеної війни. 1 березня 2014 р. В. Янукович, всупереч постанови Верховної Ради України від 22 лютого 2014 р. (№757-VII), написав письмову заяву, адресовану президентові Росії В. Путіну у якій, зокрема, зазначав: «Як законно вибраний президент України заявляю. Події на майдані, незаконне захоплення влади в Києві, призвели до того, що Україна опинилась на порозі громадянської війни. В країні правлять хаос та анархія, життя, безпека і права людей, особливо на південному сході і в Криму, – під загрозою. Під впливом західних країн здійснюється відкритий терор і насилля, люди переслідуються за політичними і мовними ознаками. У зв'язку з цим звертаюся до Президента Росії В. В. Путіна з проханням використати Збройні сили Російської Федерації для відновлення законності, миру, правопорядку, стабільності і захисту населення України. В. Ф. Янукович 1–03–2014 р.» Вона виявилася й стала остаточною ганебною характерною ризикою до усього періоду його перебування на посаді президента держави Україна.

Список використаних джерел

1. 'Азаров іноди переглядатиме Угоду про асоціацію з ЄС', 2013. *Коментарі*, 18 вересня. [online] Доступно: <http://ua.comments.ua/politics/210149-azarov-inodi-pereglyadatiime-ugodu-pro.html>.
2. 'Вступне слово Прем'єр-міністра України Миколи Азарова на засіданні Уряду 26 вересня 2013 року', 2013. *Урядовий портал*, 26 вересня. [online] Доступно: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246710980&cat_id=244823857.
3. Гай-Нижник, П., 2014. 'Навіщо їм повернення Конституції 2004 р? (спонтанна нотатка про трутнів та крутіїв)', *Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт*, 28 січня. [online] Доступно: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014\(01\)28dopysy.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014(01)28dopysy.php).
4. Гай-Нижник, ПП., 2018. 'Революційні події в Україні: боротьба за право вибору і національну гідність (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.)', *Гілея*, Вип.132 (№5).
5. Гай-Нижник, ПП., 2017. 'Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення', К.: «МП Леся», 332 с.
6. Гай-Нижник, ПП., 2018. 'Руйнація і поглинання: плани керівництва Російської Федерації щодо розколу і зруйнування держави Україна (2014–2015 рр.)', *Гілея*, Вип.134 (№7).
7. Гай-Нижник, ПП., 2018. 'Українсько-російські міждержавні взаємини 2010–2012 років під час першого етапу президентства В. Януковича', *Гілея*, Вип.135 (№8).
8. 'Голос України', 2013. 25 січня.
9. 'Голос України', 2013. 18 липня.
10. 'Голос України', 2013. 17 серпня.
11. 'Голос України', 2013. 13 вересня.
12. 'Голос України', 2013. 12 жовтня.
13. 'Голос України', 2013. 16 жовтня.
14. 'Голос України', 2013. 25 жовтня.
15. 'Голос України', 2013. 30 жовтня.
16. 'Голос України', 2013. 31 жовтня.
17. 'Голос України', 2013. 13 листопада.
18. 'Голос України', 2013. 10 грудня.
19. 'Голос України', 2013. 13 грудня.
20. 'Голос України', 2013. 25 грудня.
21. Мостова, Ю., Сіліна, Т., 2013. 'Російський план, осмислений і нещадний', *Дзеркало тижня*, 16 серпня.
22. 'О комплекссе мер по вовлечению Украины в евразийский интеграционный процесс', *Дзеркало тижня*, 2013, 16 серпня.
23. 'План-графік розгляду на засіданнях Уряду угод Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан і Російської Федерації [запропонований міністром економічного розвитку і

торгівлі І. Прасоловим та погоджений прем'єр-міністром України М. Азаровим] (17 жовтня 2013 р.)', *Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт*. [online] Доступно: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013\(10\)17.mytnyi_souyuz.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013(10)17.mytnyi_souyuz.php).

24. 'Протокол шестого заседания Российской–Украинской межгосударственной комиссии (Москва, 17 декабря 2013 г.)', *Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт*. [online] Доступно: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013\(12\)17.rosiya-ukraina.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013(12)17.rosiya-ukraina.php).
25. 'Сергій Пашинський: У Путіна на столі бачили готовий план анексії України. Ще у травні минулого року', 2014. *Українська правда*, 5 серпня. [online] Доступно: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/5/7034007/>
26. 'Урядовий кур'єр', 2013. 11 грудня.
27. 'Урядовий кур'єр', 2013. 21 грудня.
28. 'Щодо діяльності агентурної мережі СЗР Російської Федерації в українській розвідці (Лист до Президента В. Януковича від імені групи колишніх та діючих офіцерів Служби зовнішньої розвідки України) (14 серпня 2013 р.)', *Павло Гай-Нижник – доктор історичних наук. Особистий сайт*. [online] Доступно: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013\(08\)14.rozvidka.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2013(08)14.rozvidka.php).
29. Янукович, В., 2014. '«Народ договорится, и Украина станет единой»', *Аргументы и Факты*, №52, 24 лютого.
30. 'Янукович и Азаров игнорировали предупреждения о таможенной блокаде со стороны РФ', 2013. *LB.ua*, 17 серпня. [online] Доступно: http://lb.ua/news/2013/08/17/220472_yanukovich_azarov_ignorirovali.html.
31. 'International Advisory Panel. Report of the International Advisory Panel on its review of the Maidan Investigations', 2015. 31 March.
32. Shishkin Ph.' 2015. 'How Russian Spy Games Are Sabotaging Ukraine's Intelligence Agency', *The Wall Street Journal*, March 11. [online] Доступно: <http://www.wsj.com/articles/how-spy-games-are-sabotaging-ukraines-intelligence-agency-1426127401>.

References

1. 'Azarov inodi pereglyadatyme Ugodu pro asociaciju z JeS (Azarov will occasionally review the Association Agreement with the EU)', 2013. *Кoментарі*, 18 veresnja. [online] Dostupno: <http://ua.comments.ua/politics/210149-azarov-inodi-pereglyadatiime-ugodu-pro.html>.
2. 'Vstupne slovo Prem'jer-ministra Ukrai'ny Mykoly Azarova na zasidanni Urjadu 26 veresnja 2013 roku (Introductory speech by Prime Minister of Ukraine Mykola Azarov at the Government sitting on September 26, 2013)', 2013. *Urjadovyy portal*, 26 veresnja. [online] Dostupno: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246710980&cat_id=244823857.
3. Gaj-Nyzhnyk, P., 2014. 'Navishho i'm povernennja Konstytucii' 2004 r? (spontanna notatka pro trutniv ta krutii'v) (Why should they return the 2004 Constitution? (spontaneous note on drones and steals))', *Pavlo Gaj-Nyzhnyk – doktor istorychnyh nauk. Osobystyj sayt*, 28 sichnja. [online] Dostupno: [http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014\(01\)28dopysy.php](http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2014(01)28dopysy.php).
4. Gaj-Nyzhnyk, PP., 2018. 'Revoljucijni podii' v Ukrai'ni: borot'ba za pravo vyboru i nacional'nu gidnist' (lystopad 2013 r. – ljutyj 2014 r.) (Revolutionary events in Ukraine: the struggle for the right to choose and national dignity (November 2013 – February 2014))', *Gileja*, Vyp.132 (№5).
5. Gaj-Nyzhnyk, PP., 2017. 'Rosija proty Ukrai'ny (1990–2016 rr.): vid polityky shantazhu i prymusu do vijny na poglynnannja ta sproby znyshhennja (Russia v. Ukraine (1990–2016): from the policy of blackmail and compulsion to the war on absorption and attempts to destroy)', К.: «MP Lesja», 332 s.
6. Gaj-Nyzhnyk, PP., 2018. 'Rujnacija i poglynnannja: plany kerivnytva Rosijs'koi' Federacii' shhodo rozkolu i zrujnuvannja derzhavy Ukrai'na (2014–2015 rr.) (Destruction and takeover: plans of the leadership of the Russian Federation on the split and destruction of the state of Ukraine (2014–2015))', *Gileja*, Vyp.134 (№7).
7. Gaj-Nyzhnyk, PP., 2018. 'Ukrai'ns'ko-rosijs'ki mizhderzhavni vzajemyny 2010–2012 rokov pid chas pershogo etapu prezydenstva V. Janukovycha (Ukrainian–Russian intergovernmental relations between 2010–2012 during the first phase of the presidency of V. Yanukovich)', *Gileja*, Vyp.135 (№8).
8. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 25 sichnja.
9. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 18 lypnja.
10. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 17 serpnja.
11. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 13 veresnja.
12. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 12 zhovtnja.
13. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 16 zhovtnja.
14. 'Golos Ukrai'ny (Voice of Ukraine)', 2013. 25 zhovtnja.

15. 'Golos Ukrainy (Voice of Ukraine)', 2013. 30 zhovtnja.
 16. 'Golos Ukrainy (Voice of Ukraine)', 2013. 31 zhovtnja.
 17. 'Golos Ukrainy (Voice of Ukraine)', 2013. 13 lystopada.
 18. 'Golos Ukrainy (Voice of Ukraine)', 2013. 10 grudnja.
 19. 'Golos Ukrainy (Voice of Ukraine)', 2013. 13 grudnja.
 20. 'Golos Ukrainy (Voice of Ukraine)', 2013. 25 grudnja.
 21. Mostova, Ju., Sylina, T., 2013. 'Rosijs'kij plan, osmyslenyj i neshhadnyj (Russian plan, meaningful and merciless)', *Dzerkalo tyzhnja*, 16 serpnja.

22. 'O komplekse mer po vovlecheniju Ukrainy v evrazijskij integracijnnyj process (On a set of measures to involve Ukraine in the Eurasian integration process)', *Dzerkalo tyzhnja*, 2013, 16 serpnja.

23. 'Plan–grafik rozgljadu na zasidannjah Urjadu ugod Mytnogo sojuzu Respubliki Bilorus', Respubliki Kazahstan i Rosijs'koi' Federacii' [zapropnovanyj ministrom ekonomichnogo rozvytku i torgivli I. Prasolovym ta pogodzhennyj prem'jer–ministrom Ukrainy M. Azarovym] (17 zhovtnja 2013 r.) (Plan-schedule of consideration at Government meetings of the Customs Union of the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation [proposed by Minister of Economic Development and Trade I. Prasolov and agreed by Prime Minister of Ukraine M. Azarov] (October 17, 2013))', *Pavlo Gaj–Nyzhnyk – doktor istorychnyh nauk. Osobystyj sajt.* [online] Dostupno: [http://hai–nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(10\)17.mytnyi_soyuz.php](http://hai–nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(10)17.mytnyi_soyuz.php).

24. 'Protokol shestogo zasedanija Rossijsko–Ukrainskoj mezghosudarstvennoj komissii (Moskva, 17 dekabnja 2013 g.) (Minutes of the sixth meeting of the Russian-Ukrainian Interstate Commission (Moscow, December 17, 2013))', *Pavlo Gaj–Nyzhnyk – doktor istorychnyh nauk. Osobystyj sajt.* [online] Dostupno: [http://hai–nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(12\)17.rosiya–ukraina.php](http://hai–nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(12)17.rosiya–ukraina.php).

25. 'Sergij Pashyns'kij: U Putina na stoli bachyly gotovyj plan aneksii' Ukrainy. Shhe u travni mynulogo roku (Sergij Pashynsky: Putin saw a ready plan of annexation of Ukraine on the table. Back in May last year)', 2014. *Ukrai'ns'ka pravda*, 5 serpnja. [online] Dostupno: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/5/7034007/>

26. 'Urjadovyj kur'jer (Government courier)', 2013. 11 grudnja.

27. 'Urjadovyj kur'jer (Government courier)', 2013. 21 grudnja.

28. 'Shhodo dijaj'nosti agenturnoi' mrezi SZR Rosijs'koi' Federacii' v ukrai'ns'kij rozvidci (Lyst do Prezydenta V. Janukovycha vid imeni grupy kolyshnih ta dijuchyh oficeriv Sluzhby zovnishn'oi' rozvidky Ukrainy) (14 serpnja 2013 r.) (On the activities of the intelligence network of the SZR of the Russian Federation in the Ukrainian intelligence (Letter to President Viktor Yanukovich on behalf of the group of former and current officers of the Foreign Intelligence Service of Ukraine) (August 14, 2013))', *Pavlo Gaj–Nyzhnyk – doktor istorychnyh nauk. Osobystyj sajt.* [online] Dostupno: [http://hai–nyzhnyk.in.ua/doc2/2013\(08\)14.rozvidka.php](http://hai–nyzhnyk.in.ua/doc2/2013(08)14.rozvidka.php).

29. Janukovich, V., 2014. '«Narod dogovoritsja, i Ukraina stanet edinoj» ("The people will agree, and Ukraine will be united")', *Argumenty i Fakty*, №52, 24 ljutogo.

30. 'Janukovich i Azarov ignorirovali preduprezhdenija o tamozhejnij blokade so storony RF (Janukovich and Azarov ignored warnings about the customs blockade by the Russian Federation)', 2013. *LB.ua*, 17 serpnja. [online] Dostupno: http://lb.ua/news/2013/08/17/220472_yanukovich_azarov_ignorirovali.html.

31. 'International Advisory Panel. Report of the International Advisory Panel on its review of the Maidan Investigations', 2015. 31 March.

32. Shishkin' Ph.' 2015. 'How Russian Spy Games Are Sabotaging Ukraine's Intelligence Agency', *The Wall Street Journal*, March 11. [online] Dostupno: <http://www.wsj.com/articles/how-spy-games-are-sabotaging-ukraines-intelligence-agency-1426127401>.

Hai–Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies at the Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), Hai–Nyzhnyk@ukr.net

Ukrainian–Russian intergovernmental relations between 2013–2014 during the second phase of the presidency of Viktor Yanukovich

The Ukrainian–Russian intergovernmental and diplomatic relations in 2013–2014 are covered during the second phase of the presidency in Ukraine, V. Yanukovich. The political and diplomatic efforts of the President, Prime Minister and the Ministry of Foreign Affairs in the interstate relations between Ukraine and the Russian Federation in the fields of geopolitics, energy, economics and military cooperation are analyzed.

Keywords: diplomacy, Ukrainian–Russian relations, Yanukovich, Putin.

* * *

УДК 32:341.76

Герасимович В. А.,

аспірант кафедри політології філософського факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
gerasimovich92@gmail.com

Роль та значення політичних переговорів під час «Революції Гідності»

Здійснюється політологічний аналіз місця та значення політичних переговорів у подоланні конфлікту, який супроводжувався «Революцією гідності». Встановлено, що на відміну від протестів 2004 р., політичні переговори не мали значного впливу на подолання внутрішнього конфлікту, оскільки опозиція не прагнула врегулювати конфлікт конструктивним шляхом, використовуючи зустрічні ультиматуми влади.

Ключові слова: політичні переговори, Революція Гідності, Україна, круглий стіл, опозиція.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що феномен політичних переговорів є невід'ємним аспектом політичного буття суспільства. Особливо це проявляється в контексті кризових та конфліктних ситуацій.

Наукові напрацювання вітчизняних політологів В. Карасьова, А. Киридон, Ю. Мацієвського, В. Фесенка стали теоретичною основою даного дослідження. Проте в них не можемо віднайти цілісного висвітлення ролі та місця політичних переговорів під час Революції Гідності.

Відтак, метою пропонованої статті є дослідження та розкриття особливостей і значення переговорного процесу в контексті подій Євромайдану.

Необхідно відзначити, що саме після побиття студентів на Майдані 30 листопада 2013 р., вже 1 грудня лідер ВО «Свобода» О. Тягнибок першим з очільників протестуючих заявив, що переговори є один з шляхів подолання внутрішнього конфлікту. Зокрема він сказав: «влада має два сценарії припинення протесту:

– перший – відправити у відставку уряд і піти на переговори з протестувальниками;

– другий – вже за допомогою своїх кремлівських емісарів наполягати на силовому сценарії» [8].

Доречним буде сказати, що після побиття мітингувальників на Майдані із закликами до переговорів та діалогу почала звертатися церква. В цьому якраз і відмінність буремних подій Євромайдану та Помаранчевої революції. На наш погляд, це було обумовлено гостротою конфлікту та потенційним кровопролиттям між учасниками протесту.

Вбачаючи у ситуації, яка склалася небезпеку масштабного конфлікту, у Євросоюзі також почали говорити про необхідність проведення переговорів, зокрема Європейський комісар з питань розширення та європейської політики сусідства Ш. Фюле та генеральний секретар Ради Європи Т. Ягланд.

Тільки на четвертий день протистояння влада вустами лідера парламентської фракції Партії регіонів О. Єфремова вперше заговорила про необхідність переговорного процесу. На думку народного депутата, «на Майданах серйозні питання не вирішуються, там можна тільки розпалити людей, вони вирішуються за столом переговорів за участю професіоналів» [1]. А вже наступного дня прем'єр–міністр України М. Азаров наголосив на готовності піти на переговори з опозицією, але за умови, якщо протестувальники розблокують адміністративні будівлі.